

Кравчук С. Л.
кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ РЕФОРМУВАННЯ

Формування соціальної компетентності учнів, вчителів, батьків та студентів педагогічних спеціальностей є одним з важливих напрямів функціонування сучасної системи загальної середньої освіти. В сучасному суспільстві для особистості особливого значення набуває саме соціальна успішність, оскільки особистість включена не тільки в сферу професійної діяльності, але є і членом родини, соціальної групи та суспільства. Сьогодні для особистості надзвичайно важливими є вміння успішного вибудовування взаємовідносин, що передбачає наявність певних індивідуально-психологічних характеристик.

Ефективність впровадження освітніх інновацій значною мірою визначається налагодженням партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу, так як результат навчання та виховання дитини значною мірою обумовлений конструктивною взаємодією між учнями, батьками та навчальним закладом. Партнерство у стосунках між учнями, батьками, вчителями є суттєвою умовою їх продуктивної взаємодії та конструктивного вирішення проблем. Саме тому соціальна компетентність є необхідною умовою успішної життєдіяльності та забезпечує побудову гармонійних стосунків з соціальним середовищем. Структура соціальної компетентності являє собою сукупність соціальних знань, вмінь та навичок, які є необхідними в багатьох сферах діяльності людини.

Теоретичний аналіз концепту «соціальна компетентність» свідчить, що на даний момент немає єдиного його визначення.

Вагомий внесок у розробку проблеми соціальної компетентності здійснила С. А. Хазова. На думку дослідниці до складових соціальної компетентності доцільно включити такі компоненти: 1) *політична та соціально-економічна компетентність*: орієнтація в політичній ситуації, в тенденціях світового та державного розвитку, в державних та світових соціально-економічних процесах; здатність до прийняття відповідальності, до участі в розробці групових рішень; наявність власного погляду на політичні та соціально-економічні процеси, прагнення в них приймати участь; 2) *соціально-комунікативна компетентність*: здатність до колективних дій, до організації взаємодії (в широкому сенсі); навички міжособистісного спілкування, вміння без насилля розв'язувати конфлікти; орієнтація в соціальних ситуаціях, вміння обрати ефективну стратегію поведінки та адекватні способи спілкування, прагнення до соціальної взаємодії та здатність до роботи в неоднорідній команді; прихильність етичним цінностям; 3) *полікультурна компетентність*: здатність сприймати різноманіття та міжкультурні відмінності та взаємодіяти в багатокультурному (полінаціональному, поліконфесійному) суспільстві, повага до інших культурних особливостей, звичаїв та традицій, інтерес до чужої культури, здатність бачити в ній область збагачення особистого досвіду; 4) *інформаційно-інструментальна компетентність*: володіння знаннями комп'ютера та сучасними інформаційними технологіями, здатність до збору та аналізу інформації, вміння ефективно використовувати інформацію, використовувати знання на практиці, спрямованість на критичну оцінку інформації; 5) *індивідуально-особистісна компетентність*: здатність до самоосвіти та саморозвитку; прагнення до особистісного зростання, підвищення соціального статусу; здатність до творчої самореалізації в соціумі, до прояву своїх кращих якостей, до успіху, здатність адаптуватися до нових ситуацій, прагнення до здорового образу життя [5, с. 28].

На нашу думку, окремої уваги заслуговує дослідження В. М. Куніциної, яка виокремлює в складі соціальної компетентності такі шість компонентів: комунікативна компетентність, вербальна компетентність, соціально-

психологічна компетентність, міжособистісна орієнтація, его-компетентність, власне компетентність [2, с. 39].

На думку дослідниці В. М. Куніциної, *комунікативна компетентність* передбачає: володіння складними комунікативними навичками та вміннями, формування адекватних вмінь в нових соціальних структурах, знання культурних норм та обмежень в спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, дотримання пристойності, вихованість; орієнтація в комунікативних засобах. Вчена зазначає, що *вербальна компетентність* включає в себе: доречність висловлювань; врахування контексту та підтексту висловлювання; відсутність труднощів в письмовій мові; варіативність інтерпретації інформації; добра орієнтація в сфері оціночних стереотипів та шаблонів; множинність смислів понять, що використовуються; метафоричність мовлення. Складові *соціально-психологічної компетентності* такі: уявлення про різноманіття соціальних ролей та способів взаємодії; вміння розв'язувати міжособистісні проблеми; вироблені сценарії поведінки в складних, конфліктних ситуаціях. *Его-компетентність* включає такі складові: усвідомлення своєї національності, статевої, групової приналежності; знання своїх сильних та слабких сторін, своїх можливостей та ресурсів; розуміння причин своїх помилок; знання механізмів саморегуляції та вміння ними користуватися. *Власне соціальна компетентність* розуміється В. М. Куніциною як: знання про соціальні інститути та структури, їх представників в суспільстві; уявлення про функціонування соціальних груп, сучасної кон'юнктури; уявлення про широту та вимоги сучасного репертуару рольової поведінки.

Нам особливо імponує визначення концепту «соціальної компетентності», яке дали дослідники К. Рубін та А. Роуз-Креснор, запропонувавши інформаційну концепцію соціальної компетентності, згідно якої модель соціально компетентної поведінки включає такі компоненти: вибір цілі, оцінку ситуації та повноти інформації, розробку та прийняття стратегій, визначення, апробацію та оцінку ефективності оптимальної стратегії,

повторення чи відмову від дії. Науковці зазначають, що міра компетентності соціальної поведінки особистості визначається її індивідуальним досвідом, внутрішніми установками, емоційним станом, мотивацією та самооцінкою [4, с. 112]. К. Рубін та А. Роуз-Креснон включають в модель соціальної компетентності поняття соціальних сценаріїв як певних шаблонів, узгоджених дій в добре знайомих ситуаціях [4, с. 126].

Ю. Мель виокремлює такі сім характеристик соціально компетентної особистості: 1) приймати рішення відносно себе самої та прагнути до розуміння власних почуттів та вимог; 2) забувати неприємні почуття та власну невпевненість; 3) уявляти, як треба досягати цілі найбільш ефективним способом; 4) правильно розуміти бажання, очікування та вимоги інших людей, зважувати та враховувати їх права; 5) аналізувати область, що визначається соціальними структурами та організаціями, роль їх представників та включати ці знання у власну поведінку; 6) розуміти, як з врахуванням конкретних обставин та часу поводити себе, враховуючи обмеження соціальних структур та власні вимоги; бути уважним до інших людей [3, с. 66].

На нашу думку, важливою складовою соціальної компетентності є соціальний інтелект. Соціальний інтелект є інтегральною інтелектуальною здібністю, яка виступає когнітивною основою комунікативної компетенції та визначає соціальну адаптацію, ефективність спілкування, здатність розуміти і адекватно оцінювати інших людей і себе та свої дії, вчинки по відношенню до оточуючих, можливість прогнозувати поведінку людей в різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття і емоційні стани людини за вербальною та невербальною експресією [1, с. 64].

Отже, проблема соціальної компетентності належить до суперечливих та складних в сучасній психології.

Результати теоретичного аналізу наукових джерел дали змогу дійти висновку про визначення концепту «соціальна компетентність» як інтегративної характеристики особистості, яка визначає ефективну соціальну взаємодію, ефективність соціалізації в професійному середовищі та в

оточуючому світі, де важливими умовами продуктивного рішення життєвих проблем є соціальна зрілість, суб'єктність позиції та соціальний інтелект.

Саме тому на даний момент надзвичайно важливим питанням є формування соціальної компетентності у учнів сфери загальної середньої освіти через проблемне навчання, дослідження та аналіз певних життєвих ситуацій, програвання рішень в складних ситуаціях, обговорення проблем суспільства, оптимізація участі в соціальних проектах.

Не менш важливим питанням є розвиток соціальної компетентності у вчителів, батьків, студентів педагогічних спеціальностей з метою налагодження ефективної партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу та впровадження освітніх інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук С. Л. Соціальний інтелект як умова партнерської взаємодії у осіб юнацького віку як учасників процесу реформування / С. Л. Кравчук // ВІСНИК Київського інституту бізнесу та технологій. – Київ: КІБіТ, 2019. – № 1 (39). – С. 61–66.
2. Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение: учебник для вузов / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
3. Мель Ю. Социальная компетентность как цель психотерапии: проблемы образа Я в ситуации социального перелома / Ю. Мель // Вопросы психологии. – 1995. – № 5. – С. 61–68.
4. Рубин К. Х., Роуз-Крэспор Л. Решение межличностной проблемы и социальная компетентность в поведении детей / К. Х. Рубин, Л. Роуз-Крэспор // Межличностное общение / сост. и общ. ред. Н. В. Казариновой, В. М. Погольши. – СПб.: Питер, 2001. – 512 с.
5. Хазова С. А. Компетентность конкурентоспособного специалиста по физической культуре и спорту / С. А. Хазова. – М.: Издательство «Академия Естествознания». – 2010. – 91 с.